

Divadelní architektura v Pardubickém kraji

Vydejte se po stopách staveb, které mají svoji nenahraditelnou architektonickou hodnotu. Divadelní architektura představuje specifický fenomén kulturního dědictví. Právě divadelní budovy jsou výraznými projevy stavebního umění ve všech jeho stylových proměnách, jejichž výrazné stopy nalezneme i na území kraje, který se právem pyšní architektonickým dědictvím. Svými realizacemi obohatily toto území i takové osobnosti, o nichž se dočtete v učebnicích studentů architektury. Jsou mezi nimi například Kamil Roškot nebo Antonín Balšánek.

Nechte se pozvat na chronologickou cestu těch nejvýznamnějších divadelních staveb, které může Pardubický kraj nabídnout. Naše putování zahájíme v Litomyšli, rodišti významného hudebního skladatele období romantismu Bedřicha Smetany.

***Smetanův dům (alias Národní dům)
Komenského náměstí 402, Litomyšl
autoři: Josef Velflík, Viktorin Šulc, Jan
Šula
realizace: 1903 - 1905
<http://www.litomysl.cz/sd>***

Architektonická soutěž na stavbu divadla v Litomyšli byla vyhlášena v roce 1902. Ještě před vyhlášením soutěže musela být vybrány vhodné lokality pro novostavbu, kterými se staly pozemky Karlova, kde v té době stál stejnojmenný letohrádek. Z projektů zvítězil návrh profesorů české státní průmyslové školy v Plzni Jana Šuly, Vitorina Šulce a Josefa Velflíka. Letohrádek Karlov byl zbourán a na jeho místě během pouhých dvou let vyrostla víceúčelová divadelní budova. Za účasti nejvyšších představitelů města a významných osobností bylo divadlo slavnostně otevřeno 11. června 1905 operou *Dalibor* Bedřicha Smetany.

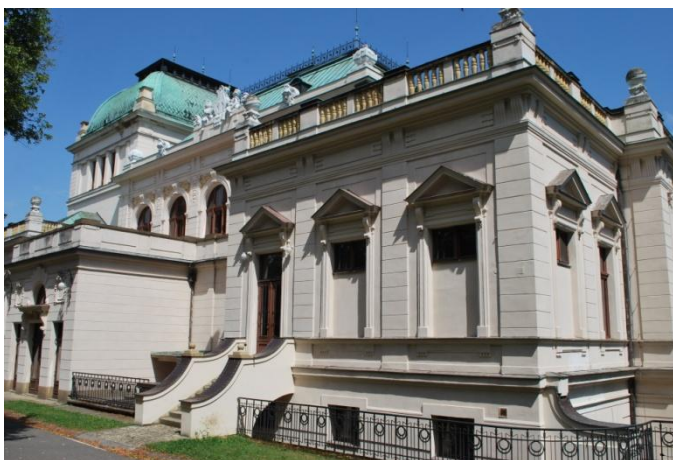
Smetanův dům koncipovaný pro 500 osob vyrostl ve svažitém terénu městského parku (dříve Rašínových sadů) na břehu říčky Loučné. Monumentálně působící stavba Smetanova domu je vrcholným dílem neorenesance v Litomyšli. Projektanti použili klasický stavební princip divadelních budov, kdy kontrastují vysoké sálové budovy s nižšími podélně rozloženými předními a zadními budovami. Budova Smetanova domu je opatřena sochařskou výzdobou - v čelním pohledu se jedná o sochu znázorňující dvě sedící alegorické postavy jinochů (drama, hudba) v nadživotní velikosti svírající znak města. V pohledu ze zahrady je socha jinochů doplněna lyrou, symbolem hudby.

Smetanův dům koncipovaný pro 500 osob vyrostl ve svažitém terénu městského parku (dříve Rašínových sadů) na břehu říčky Loučné. Monumentálně působící stavba Smetanova domu je vrcholným dílem neorenesance v Litomyšli. Projektanti použili klasický stavební princip divadelních budov, kdy kontrastují vysoké sálové budovy s nižšími podélně rozloženými předními a zadními budovami. Budova Smetanova domu je opatřena sochařskou výzdobou - v čelním pohledu se jedná o sochu znázorňující dvě sedící alegorické postavy jinochů (drama, hudba) v nadživotní velikosti svírající znak města. V pohledu ze zahrady je socha jinochů doplněna lyrou, symbolem hudby.

Centrem celé budovy je obdélný hlavní sál s plochou podlahou v hledišti. Hrazení orchestřiště pro 30 hudebníků, místa k stání v parteru i galerie a čelní lóže byly původně rozebíratelné a odstranitelné. Pro zlepšení výhledu při divadelních představeních se dnes v hledišti montuje šikmo stoupající konstrukce. Výzdoba sálu kolísá mezi secesním a neorenesančním tvaroslovím. Uprostřed stropu visí velký lustr se 45 žárovkami. Bohatě dekorovány jsou ornamentálními vzory jak stěny sálu, tak i foyer. Bohatě zdobený je zároveň proscéniový oblouk s finální výzdobou múz a medailony s portréty Bedřicha Smetany a Josefa Kajetána Tyla po stranách. Proscénium odděluje od hlediště železná požární opona a za ní visí slavnostní opona od pražského akademického malíře Františka Urbana.

Nalevo od hlavního sálu se nalézá menší, skromnější sál se stropem zdobeným malbou se jmény Bedřicha Smetany a Josefa Kajetána Tyla.

Divadelní budova Smetanova domu v Litomyšli je významnou monumentální reprezentační architekturou pozdního historismu. Dodnes si zachovává svou původní podobu a zároveň slouží svému původnímu účelu.

Východočeské divadlo Pardubice
U Divadla 50, Pardubice
autor: Antonín Balšánek, přestavba
Hermann Helmer ml.
realizace: 1904 - 1909, přestavba 1925 -
1926
<http://www.vcd.cz>

Začátkem roku 1904 vybídla pardubická městská rada architekta Antonína Balšánka k vypracování plánů nového divadla. Zajímavostí je, že k zadání projektu Balšánkovi došlo bez veřejné soutěže. Slavnostní položení

divadla. Zajímavostí je, že k zadání projektu Balšánkovi došlo bez veřejné soutěže. Slavnostní položení

základního kamene divadelní budovy se uskutečnil 16. května 1907 a díky průtahům v době stavby byla celá budova dokončena až 12. listopadu 1909 (slavnostní otevření proběhlo ve dnech 11. - 12. prosince 1909).

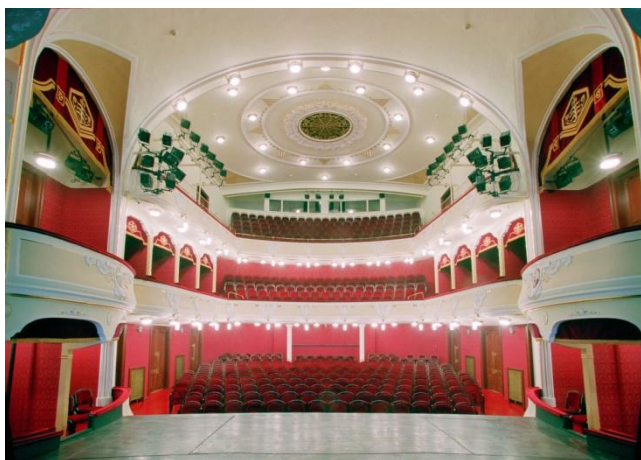
O výmalbu hlediště, foyeru a schodiště dekorativními motivy se postaral pražský malíř František Fröhlich. Ve střídme pojednaném interiéru divadla padl největší důraz na oponu, jejíž malbou byl pověřen malíř František Urban, žák Františka Ženíška. Za povšimnutí stojí, že stejný malíř se úspěšně zhostil již vymalováním divadelního sálu Smetanova domu v Litomyšli.

Zkraje dvacátých let přestalo divadlo kapacitně vyhovovat diváckému zájmu a bylo tak potřeba přistoupit k jeho úpravě. Městem byl osloven architekt Hermann Helmer ml. z proslulé vídeňské projekční kanceláře specializované na stavby divadelních budov. Adaptovaná budova divadla byla opětovně otevřena roku 1926.

O pět let později po znovuootevření vypukl v divadle požár, který zničil malovanou oponu malíře Františka Urbana a spolu s ní také všechny dekorace a rekvizity.

Poslední generální rekonstrukce divadla zaměřená především na modernizaci hledištní části budovy, realizovaná podle projektu architektů Miroslava Řepy a Vladimíra Mlejnka, proběhla od května do října roku 2002.

Nad vstupem do divadelní budovy vybíhá vyklenutý balkón s kovovým zábradlím s mříží zdobenou proplétanými rostlinnými motivy. Prostor nad balkónem vyplňují vysoká zdobená okna a nápisem MĚSTSKÉ DIVADLO, který je ve svém středu rozdělen ženskou maskou a městským erbem - bílým půlkoněm na červeném poli. Hlavní průčelí zakončuje štít s ozdobnými vázami a vrcholovou sochou Génia v podobě okřídleného jinocha od sochaře Bohumila Kafky. Horní plochy fasád bočních křidel hlavního průčelí divadla zabírají barevné figurální pásy. Levý vlys, navržený Františkem Urbanem čerpá téma z díla Bedřicha Smetany, představuje *Libušin soud* a nad ní text: *Můj drahý národ nesková*. Vlys na pravé části průčelí je inspirován obdobím husitství a představuje Jana Žižku před Prahou. Nad ním je vyveden nápis: *Kde domov můj - kde vlast je má*. Pod figurálními vlisy jsou vsazeny obdélné kamenné desky s bustami Bedřicha Smetany (levé křídlo) a Josefa Kajetána Tyla (pravé křídlo).

Nad okny druhého nadzemního podlaží jsou provedeny kruhové medailony s podobiznami dramatických spisovatelů Emanuela Bozděcha, Václava Klimenta Klicpery a operních skladatelů Karla Bendla a Antonína Dvořáka. Všechny portrétní medailony na plášti (včetně medailonů Josefa Kolára a Zdeňka Fibicha, umístěných na zadní fasádě budovy) vytvořil pražský sochař Bohumil Vlček.

Divadlo A. V. Šembery

Komenského 281, Vysoké Mýto

autor: Vincenc Mašek

realizace: 1924 - 1925

<http://www.mklub.cz/divadlo/blog.html>

Průkopníkem divadelnictví se ve Vysokém Mýtě stal místní rodák, student litomyšlského gymnázia A. V. Šembera, jenž v říjnu roku 1825 sehrál v hostinci „U zlaté koruny“ první ochotnické představení.

Základní kámen vysokomýtského divadla byl položen 5. října 1924. Realizací stavby, která trvala jeden rok, byl pověřen místní stavitel Vincenc Mašek. Slavnostní otevření divadla obstarala hra *Princezna Pampeliška*, za účasti jejích autorů dramatika Jaroslava Kvapila a hudebního skladatele Josefa Bohuslava Foerster. První rozsáhlejší oprava divadla proběhla těsně po druhé světové válce, poslední výraznější zásah (do renovace interiéru) má na svědomí architekt Milan Košař.

Pro vysokomýtské divadlo je charakteristické klidné, až rytmicky monotónní průčelí rozdělené do sedmi os. Nad vstupem je v patře vyklenut půlkruhový balkon s kruhovými otvory s železnými výplety. Obrysy budovy završuje atiková zídka. Boční strany divadla jsou oddělené od sousedních objektů dvorními průjezdy.

Za zádveřím divadla se rozkládá současným mobiliářem vybavený vestibul. Nade dveřmi do divadelního sálu je umístěn pamětní štukový reliéf s podobiznou A. V. Šembery z roku 1926. Přízemní hlediště s pozvolna stoupající podlahou má dvanáct souvislých řad sedadel, na balkónu je dalších šest řad. Současná barevnost interiéru je pojednána v kombinaci bílé a dvou tónů okrově hnědé až narůžovělé barvy.

Divišovo divadlo
Nádražní 39, Žamberk
autor: Josef Skřivánek
realizace: 1926
<http://www.zamberk.cz/>

Kamenná divadelní budova je poctou žamberskému rodáku, vynálezci hromosvodu, Prokopu Divišovi (1698 - 1765). Projekt divadla zpracoval architekt Josef Skřivánek v roce 1925. Stavba, k níž byl základní kámen položen 23. května 1926, byla provedena v krátké době sedmi měsíců. Divišovo divadlo bylo slavnostně otevřeno Tylovou hrou *Fidlovačka* dne 5. prosince 1926. V roce 1997 proběhla kompletní rekonstrukce provazišť jeviště, původního osvětlení, sálu i předsálí.

Budova stojící na mírně svažitém terénu balancuje na pomezí národního dekorativismu a moderního klasicismu. Centrálnímu vchodu dominují dva válcové sloupy s kubickými hlavicemi, na jedné straně doplněné plaketou s podobiznou Prokopa Divíše. Nad hlavním vstupem jsou umístěna pásová okna, nad nimiž je připevněn nápis **DIVIŠOVO DIVADLO**. Postraní křídla budovy jsou jednopatrová s trojúhelnými bočními štíty. Hledištní sál divadla je překryt sedlovou střechou.

Do zvýšené úrovně vstupního vestibulu vede jednoramenné schodiště, po stranách jeho vyústění jsou pak situována dvouramenná schodiště vedoucí do společenských prostor v patře. Obdélný, šířkově orientovaný vestibul člení čtyři hranolové desky červeného mramoru - podobně jako jeho průčelní stěna se sochařskými bustami žamberských rodáků: vynálezce Prokopa Divíše a skladatele Petra Ebena. Na koncích vestibulu jsou umístěny šatny a toalety. Schodiště i provozní prostory divadla mají dřevěné lačkové obložení. Parter hlediště šikmo stoupá mírnými schody zaplněnými řadami sedadel; balkon podpírá dvojice sloupů opláštěných dřevem.

Tylův dům

Vrchlického 53, Polička

autoři: Antonín Mendl, Václav Šantrůček

realizace: 1921 - 1929

<http://www.tyluvdum.cz>

Stavba Tylova domu byla započata na základě výsledku architektonické soutěže. Ze sedmi návrhů byl realizován plán architektů Antonína Mendla a Václava Šantrůčka. Stavba byla dokončena v roce 1929 zásluhou Spolku divadelních ochotníků, jehož ředitelem byl Antonín Slezák. Slavnostní otevření divadla, nazvaného na počest patrona místních ochotníků J. K. Tyla „Tylovým domem“, proběhlo ve dnech 14. - 18. srpna 1929. Při hlavním slavnostním představení Jiráskovy *Lucerny*, dne 18. srpna, přitom řídil světelné efekty vrchní osvětlovač Národního divadla Alois Štědrý. Průtahy výstavby Tylova domu a její finanční náročnost přispěly k tomu, že na realizované budově byla oproti projektu do jisté míry zredukována ornamentika fasád. Po několika menších opravách město Polička, do jehož majetku přešel dům v roce 1990, v roce 2000 přistoupilo ke generální opravě, sestávající nejen z rekonstrukce stávajících sálů, exteriérů a střech, ale také z vybudování víceúčelového klubu v suterénu. Oprava podle projektu Ing. Petra Šafáře proběhla v rozmezí let 2001 - 2001. Interiéry Tylova domu byly přitom upraveny podle návrhu Ing. arch. Petra Talandy, který se podílel také na návrhu nové barevnosti fasád, uplatňující bílou v kombinaci se žlutavými a nahnědlými tóny okru.

Rozlehlá stavba, zbudovaná na prudce svažitém pozemku, stylově balancuje na pomezí národního dekorativismu a neoklasicismu. Výtvarně pozoruhodná je členitá střešní partie budovy, kde strmou sedlovou střechu doplňuje dvojice nízkých větracích altánků. V přední části divadla u rušné uliční křižovatky vybíhá balkon, podpíraný sestavou zkosených zděných trnoží, na které navazuje postranní vstup.

Vstupní vestibul má teracovou podlahu a kazetový strop s hlubokými obdélnými poli. Uprostřed jeho bočních stran vybíhají schodiště k hledištnímu balkonu. Hlediště velkého sálu má parketovou podlahu, na níž je usazena kovová konstrukce povolna se zvedajících sedadlových řad. Po stranách jevištního portálu jsou v přízemí i patře umístěny lóže přístupné zaklenutými vstupy. Barevné řešení sálu určuje souzvuk bílé, meruňkové, béžové a hnědé barvy, které jsou uplatněny tak, aby akcentovaly architekturu sálu.

Tylův dům je dosud nedoceneným dílem české meziválečné architektury, jehož výraz originálně spojuje prvky předválečného kubismu s motivy moderního klasicismu.

Městské divadlo Karla Pippicha
alias Divadlo Zd. Nejedlého
Široká 85, Chrudim
autoři: Jindřich Freiwald, Jaroslav Böhm
realizace: 1931 - 1934
<http://www.chrudimdnes.cz/>

Autoři projektu Městského divadla Karla Pippicha v Chrudimi se při projektování nechali inspirovat tehdy populární nautickou subkulturou - romantickým opojením námořní plavbou a dobovými zaoceánskými parníky. Freiwaldův návrh do značné míry vycházel z řešení, které architekt úspěšně použil už u divadla ve svém rodném Hronově.

Základní kámen k novému divadlu byl položen při slavnosti dne 28. října 1931. Nová divadelní budova, pojmenovaná k počtě místní osobnosti Karla Pippicha, byla slavnostně otevřena 18. února 1934 představením Smetanovy *Libuše* v provedení chrudimských ochotníků v režii Rudolfa Geisslera s několika hostujícími sólisty Národního divadla.

Volně stojící budova stojí pod bývalými hradebními valy nedaleko historického centra města. Široké nástupní schodiště vede ke středovému rizalitu hlavního průčelí, otevřenému trojicí vchodů a nad nimi rozměrnými okny foyeru. Uprostřed horní hrany rizalitu je umístěna socha divadelní Múzy, na bocích rizalitu jsou nad sebou rozmístěna tři okrouhlá okna.

Z obdélného, příčně situovaného vestibulu s širokým schodištěm, bílo-červeným mramorovým obkladem stěn a dvojicí svítidlových sloupků z bílého bronzu nesoucích skleněné koule vede vstup do promenoáru a dva postranní vstupy ke schodištím na balkon. Sál s celkovou kapacitou 1 000 diváků má obdélný půdorys se zaoblenými rohy, úroveň podlahy přízemí s celkem 18 mírně obloukovými řadami sedadel se mírně zvedá až k zadní stěně, z jejíhož středu předstupuje technická kabina. Balkon na obloukovém půdorysu má pět stupňovitých řad. Pastelově modrou plochu stropu dělí do tří polí betonové trámy. Pole stěn za lóžemi vyplňují emblémy a symboly divadelního života vytvořené prof. Josefem Sejkou. Jevištní portál je v horních rozích zaoblený a nad jeho překladem nese závěsný vlys symboly činohry (maska), hudby a zpěvu (lyra) v doprovodu bájného Pegasa.

Chrudimské divadlo Karla Pippicha se vyznačuje osobitou tvarovou poetikou a materiálově i barevně harmonizovaným interiérem, které z něj činí architektonicky i výtvarně pozoruhodný celek. Jindřich Freiwald využil mnoho uplatněných motivů na své další podobné realizaci - stavbě městského divadla v Kolíně.

Roškotovo divadlo

Husova 1062, Ústí nad Orlicí

autor: Kamil Roškot

realizace: 1935 - 1936

<http://www.klubcentrum.cz/index.htm>

V roce 1929 byla vyhlášena užší architektonická soutěž na návrh divadelní budovy v Ústí nad Orlicí mezi stavitelem Radechovským a pražským architektem Kamilem Roškotem. Oba dodali své návrhy v dubnu 1930. Porota, ve které zasedali architekti Josef Gočár a Antonín Ausobský a teoretik Zdeněk Wirth, doporučila Roškotův projekt.

Kamil Roškot představuje mezi českými architekty významnou osobnost. Studoval pražskou AVU u Jana Kotěry. Mezi jeho nepočtené realizace patří výstavní pavilóny pro Miláno, Chicago či New York, zdymadla ve Vraném nad Vltavou, Brandýse nad Labem a Štěchovicích nebo hrobka českých králů v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Jednou z nejvýznamnějších Roškotových staveb je právě divadlo v Ústí nad Orlicí.

Základní kámen divadla byl slavnostně položen 5. července 1935. V září následujícího roku bylo divadlo otevřeno operou Bedřicha Smetany *Tajemství*. Roškotův projekt je odborníky vnímán jako jeden z nejvýznamnějších příkladů avantgardní architektury u nás. Projektová dokumentace ústeckoorlického divadla byla dokonce vybrána mezi deset nejvýznamnějších příkladů české architektury 20. století na výstavě 10 STOLETÍ ARCHITEKTURY, která se konala v areálu Pražského hradu v roce 2001.

Divák vstupuje do divadla pěti dvoukřídlými dveřmi do prostorného vnějšího vestibulu, ze kterého lze vejít buď do vnitřního vestibulu se šatnami, nebo postranními schodišti na balkon. V hledišti kónického půdorysu uzavíral stoupající parter s 341 sedadlem obloukem původně šesti lóží, krytých balkónem se 191 sedadlem v širokém amfiteatrálním uspořádání. Protože divadlo slouží i jako kino, má budova mezi balkonem a přízemím zvláštní patro s projekční komorou. Budova je velice citlivě umístěná do kontextu okolní architektury, neřešena byla pouze ve své době ne tak naléhavá otázka příjezdu automobilů a jejich parkování. Budova je sice velice dobře přístupná z blízké komunikace a po rekonstrukci v roce 1978 byl zvětšen prostor za divadlem pro příjezd techniky a přepravu dekorací, větší část kolem divadla však zabírá park.

Po roce 1989 převzalo divadlo město Ústí nad Orlicí. Od roku 1993 nese budova jméno svého projektanta.

